

VARHANY JOSEFA BREINBAUERA V KOSTELE SV. ALŽBĚTY V TEPLICÍCH – OJEDINĚLÁ PAMÁTKA VARHANÁŘSKÉHO ROMANTISMU¹

Vít Honys

Obr. 1. Teplice, kostel sv. Alžběty, prospekt varhan (foto: Karel Starý).

Kostel sv. Alžběty v Teplicích – Šanově je novogotickou trojlodní stavbou s věží zbudovanou podle projektu Heinricha von Ferstela v letech 1864–76 pro tehdy samostatnou lázeňskou obec Šanov (dnes součást Teplic). Nachází se v působivé poloze mírného svahu nad šanovským lázeňským parkem, k němuž je orientován průčelím s dvouramenným přístupovým schodištěm. Na rozlehlém hlavním kůru kostela se nacházejí dvoumanuálové varhany s pedálem a 20 znějícími rejstříky mechanické zásuvkové soustavy v novogotické skříni s šířkově dimenzovaným prospektem s původními prospektovými píšťalami. Jejich

stavitelem byl Josef Breinbauer, jeden z významných představitelů období přerodu klasických varhanářských principů v tzv. varhanářský romantismus v Rakousku; zakladatel tradice varhanářské dílny, jejíž věhlas díky precizní řemeslné i zvukové kvalitě vrcholil za časů Josefova syna Leopolda na přelomu 19. a 20. století. Tato dílna řadou svých nástrojů zasáhla výrazně i do dnešního jihočeského příhraničí (nejznámější a největší varhany z roku 1892 se zde nacházejí v cisterciáckém klášterním kostele ve Vyšším Brodě). Na rozdíl od Leopolda Breinbauera se nástroje jeho otce Josefa dochovaly u nás i v Rakousku poměrně sporadicky, a tak stojí zejména u nás poněkud ve stínu synova věhlasu. Proto úvodem předkládáme přehled základních životopisných údajů.

Josef Breinbauer (1807–1882), zakladatel rodinné varhanářské tradice, pocházel z mlynářské rodiny usedlé

¹ Prezentované skutečnosti byly získány s podporou výzkumných záměrů MK: 0750323302 – poznávání, hodnocení, dokumentace a třídění movitého kulturního dědictví, č. úkolu 51204-09 a NAKI DF 12PO10VV012 – hudebně akustická dokumentace vybraných historických varhan a jejich prostorů.

Obr. 2. Teplice, kostel sv. Alžběty, detail varhanního prospektu (foto: Vít Honys).

v Haibachu poblíž Pasova; musel být tedy obeznámen již z domova se základními principy truhlářství a mechaniky. Již jako mladík byl okouzlen chrámovou hudbou (byl členem chrámového sboru ve farnosti Freinberg) a varhanami, zejména v chrámu sv. Štěpána v Pasově. Jeho nadání rozpoznal freiberský duchovní P. Laurenz Haasreiter. Poté co obdržel od svých příbuzných finanční podporu, postavil ještě jako autodidakt své první varhany. Později se zdokonalil ve varhanářském řemesle na tovaryšské cestě a posléze v průběhu třicátých let 19. století založil v Ottensheimu u Lince vlastní varhanářskou dílnu, která sídlila v opuštěném kostelíku pronajatém od cisterciáckého opatství v nedalekém Wilheringu. Jeho varhanářskou činnost do značné míry ovlivnilo i přátelství s hudebním skladatelem Antonem Brucknerem, pod jehož vlivem přenesl a částečně přestavěl starší varhany F. X. Chrismana z Engelszell do tzv. Starého domu v Linci (včetně nové skříně). Během svého života si vytvořil solidní renomé, podporované mj. i cisterciáckým konventem ve Wilheringu. Na rodinnou tradici navázal syn Leopold (1859–1920), který již přešel k systémům kuželových vzdušnic, nejprve s mechanickou, posléze s pneumatickou trakturou. Řadu svých nástrojů postavil prostřednictvím mateřského cisterciáckého kláštera ve Wilheringu také pro kostely spravované cisterciáckým konventem ve Vyšším Brodě v jihočeském příhraničí. Tradice firmy skončila ve třetí generaci kolem roku 1920. Úhrnný počet nástrojů či významných přesta-

Obr. 3. Teplice, kostel sv. Alžběty, detail původního hracího stolu varhan (foto: Vít Honys).

veb z této dílny je odhadován ke třem stům. Dnes je dílna Breinbauerů považována za jednu z nejvýznamnějších varhanářských dílen své doby ve střední Evropě.²

Jestliže o činnosti dílny od etapy 80. let 19. století, tedy doby nástupu Leopolda Breinbauera, existuje poměrně velké množství archivních informací včetně řady dochovaných nástrojů jakožto hmotných pramenů, pak pro starší období, pokrývající téměř celé působení zakladatele dílny Josefa Breinbauera, je tomu spíše naopak. Ojedinele dochované nástroje Josefa Breinbauera jsou dnes počítány mezi unikáty i na území Rakouska (např. nedávno restaurovaný dvanáctirejstříkový jednomanuálový nástroj v kostele sv. Valentina v Ansfelden z roku 1864).³ Obdobně sporé jsou bohužel i informace o okolnostech vzniku nástroje pro novostavbu kostela sv. Alžběty v Teplicích. Prvně o varhanách hovoří zápis ze schůze „Kirchenkomité“ z 10. 3. 1876, kdy provádějící architekt předložil kresebný návrh varhanního prospektu rozděleného na dvě symetrické části po stranách rozety v průčelí, aby nic nebránilo pohledu na rozetu a světlo mohlo dopadat na hlavní oltář.⁴ Choregentovi, vrchnímu učiteli, bylo uloženo, aby zajistil vypsání konkursu na stavbu varhan. Bližší informace o tomto konkursu nejsou známy, dne 17. 6. 1876 však byla vybrána firma Josef Breinbauer z Ottensheimu u Lince.⁵ Není známo, proč byla zvolena právě tato firma,

² Helga HOCHAUSER – Franz SCHARF (Oberösterreichisches Landesarchiv Linz), (Hrsg.), *Orgelbauanstalt Breinbauer*, Index der Archivalien, Linz 1996, s. 3–5; Rainer KRESLEHNER, *Die Familie Breinbauer (1807–1913) Orgelbauer, Bildhauer, Bootbauer in Ottensheim, 1. Teil: Josef Breinbauer (1807–1882)*, in: *Gemeindenachrichten April/Mai*, Nr. Nr. 314, Ottensheim 2004, s. 22.

³ Nástroj s krátkými spodními oktávami a dvanáctitónovým pedálem v ještě klasicky koncipované skříní s trívěžovým prospektem a etážovými mezitravě má v manuálu kompletně vybudovaný principálový sbor od Principálu 8' přes samostatnou Oktávu 2' až po čtyřřadou Mixturu. Osmistopá poloha je však zde zastoupena již třemi dalšími rejstříky, z nichž dva jsou smykavé; ze tří pedálových rejstříků jsou dva šestnáctistopé a jeden osmistopý.

⁴ V Hornorakouském zemském archivu v Linci dle inventáře fondu *Orgelbauanstalt Breinbauer* (viz pozn. 1) je uložen jakýsi kresebný návrh prospektu varhan architekta Riewela pro Teplice (nedat.), který však zatím nebyl z časových důvodů studován.

⁵ Státní okresní archiv (dále SOKA) Teplice, fond Město Teplice – stavební úřad, kart. 571, Teplice – Šanov, kostel sv. Alžběty v Šanově 1857–1904.

Obr. 4. Teplice, kostel sv. Alžběty, původní pedálová klaviatura hracího stolu varhan (foto: Vít Honys).

kteřá v té době na území dnešních Čech zasáhla pouze zcela ojedinělými realizacemi, zatímco v blízkém okolí byla dobře zavedena dílna bratří Fellerů z Libouchce. Pravděpodobným důvodem byly reference související s projektem celého kostela včetně návrhu varhanního prospektu, který vznikl ve vídeňském prostředí. Dalším důvodem mohla být pozitivní zkušenost s jednomanuálovým dvanáctirejstříkovým nástrojem Josefa Breinbauera v kostele sv. Vojtěcha v Ústí nad Labem dokončeným krátce předtím roku 1875.⁶ Varhany ve stylově odpovídající novogotické skříni byly dokončeny při slavnostním otevření kostela v září roku 1877.⁷ Kostel tak obdržel jeden z prvních nástrojů v kraji dispozičně koncipovaných v duchu pokročilého varhanního romantismu ovlivněného řezenskou reformou chrámové hudby s žaluziovou skříni (tou dobou ještě vzácnou). V duchu tradic varhanářské firmy byl však stále koncipován v klasické mechanické zásuvkové soustavě s rakousky konzervativním rozsahem jinak velmi bohatě obsazeného pedálu s pouhými 12 repetujícími tóny. Jinak poměrně velkorysá koncepce rejstříkové dispozice odpovídala přání zadavatelů umožnit na kůru šanovského kostela provozování velkolepějších děl duchovní chrámové hudby. Již současníky vnímané zvukové kvality nástroje

⁶ Tomáš. HORÁK, *Varhany a varhanáři Ústecka*, Ústí nad Labem 2002, s. 57–58. Nástroj včetně pozdně klasicistní skříně již neexistuje, torzo manuálové vzdušnice bylo na přelomu 60.–70. let 20. století využito pro přístavbu III. manuálu historických varhan děkanského kostela v Trhových Svinech.

⁷ *Teplitz-Schöner Anzeiger* 17; č. 39, 29. 9. 1877, s. 2.

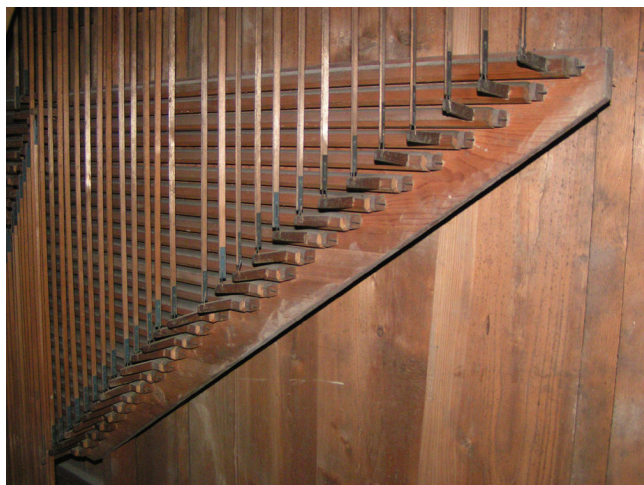
Obr. 5. Teplice, kostel sv. Alžběty, ventilová komora pedálové vzdušnice varhan (foto: Vít Honys).

ochránily jeho prospektové píšťaly před válečnými реквизиemi I. a II. světové války. Nástroj byl v následných desetiletích plně využíván, neboť ještě počátkem padesátých let 20. stol. (za působení nedávno zesnulého prof. Hrubíše) byly v kostele pořádány koncerty romantické chrámové hudby. Paradoxně asi v této době nástroj dochovaný dosud v původním stavu prošel dílčí úpravou dispozice, k níž však nejsou dochovány žádné materiály ani podrobnější ústní svědectví.

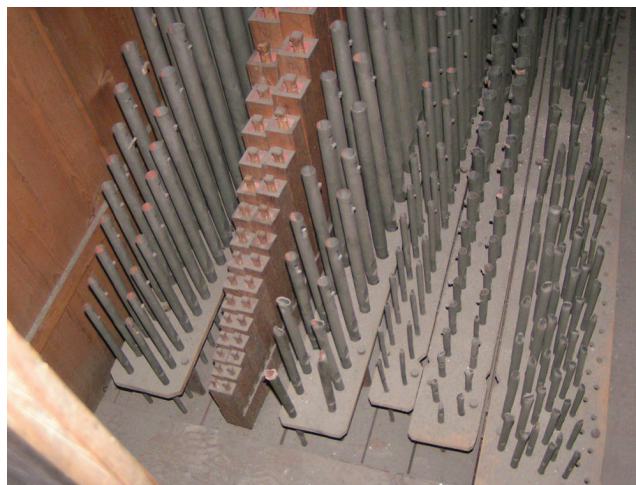
POPIS VARHAN

Jednotná varhanní skříň se širokým hranolovým postamentem zabírá plnou šíří hlavní lodi kostela. Píšťalový plochý prospekt je tvořen dvěma symetrickými postranními částmi o třech píšťalových polích zakončených lomeným obloukem s vimperky a nižší střední částí tvořenou čtyřmi píšťalovými poli, z nichž postranní jsou poněkud vyšší – všechna jsou ukončena rovněž lomeným obloukem, avšak s rovnou římsou opatřenou nevýrazným cimbuřím. Postranním částem dominuje vždy střední výrazně převýšené píšťalové pole. Zde jsou jednotlivá pole po stranách zvýrazněna také fiálami zakončenými kytkami, kytky jsou také ve vrcholech vimperků, k dalším dekorativním prvkům patří slepé kružby, kraby aj. Povrchové úpravě skříně dominuje tmavozeleně olivová barva kombinovaná se zvýrazněním slepých kružeb modrou barvou a vnitřních obvodových profilů červenou barvou. Některé linie říms a plastické dekorativní prvky (kytky, kraby) jsou povrchově pojednány metalovým zlacením.

Volný, před středem skříně stojící dvoumanuálový hrací stůl s pedálem rámové konstrukce je zhotoven z měkkého dřeva. Klaviatury manuálů (rozsah C – c3 chromaticky), po jejichž stranách jsou ve dvou terasách seřazena rejstříková manubria, jsou opatřeny příklápěcím víkem s notovým pultem. Celotónové klávesy I. manuálu jsou dlouhé 135 mm, široké 22 mm, půltónové jsou dlouhé 91 mm, široké 11, 5 mm. U II. manuálu jsou celotónové klávesy dlouhé 127 mm, široké 22 mm, půltónové jsou dlouhé 83 mm, široké dole 11 mm. Ponor kláves činí téměř 20 mm. Celotónové klávesy jsou potaženy ebenem, půltónové bílou

Obr. 6. Teplice, kostel sv. Alžběty, detail hrací traktury II. manuálu (foto: Vít Honys).

Obr. 7. Teplice, kostel sv. Alžběty, detail diskantových píšťal II. manuálu (foto: Vít Honys).

koští. Bočnice manuálových klaviatur představují zkosené hranoly se zaoblenými hranami z přírodního lakovaného dřeva. Na liště nad manuálovými klaviaturami se nachází plechový firemní štítek s frakturním zašlým nápisem: „Breinbauer“ a na vnitřní straně horního záklopu hracího stolu pak černý firemní frakturní nápis (tištěný): Josef Breinbauer/ Orgelbauer in Ottensheim/ Ob[er] Oest[erreich]/ bei Linz/ 1877 10/8//. Klávesy pedálové klaviatury z dubového dřeva (C – c1 chromaticky, ovšem pouze 12 znějících repetujících tónů) mají profilované zobáčkovité půltónové klávesy. Rejstříková manubria jsou seřazena ve dvou terasách po stranách klaviatur, jsou kruhového průřezu (stejně

tak vlastní táhla), černě lakovaná se zakončením kruhovým smaltovaným štítkem, který nese frakturní popis rejstříku s udáním stopové polohy (barevně odlišeny rejstříky II. manuálu v červené barvě). Nad terasami jsou smaltované cedulky s označením strojů, k nimž se rejstříková manubria vztahují – vlevo Oberwerck u(nd). Pedal, vpravo Hauptwerck. Vlevo od cedulky Hauptwerck se nachází improvizované vysunovací tahélko dodatečně instalovaného tremola. Zahloubená výplň nad pedálovou klaviaturou je opatřena v pravé dolní části obdélným průřezem pro obdélnou balanční páku žaluzií potaženou plechem (obrácený chod – sešlápnutím vpřed se žaluzie zavírají).

SOUČASNÁ REJSTRÍKOVÁ DISPOZICE:

I. manuál (Hauptwerck)

Bourdon	16' (Lg, kryt)
Principal	8' (Sn, prospekt)
Flöte	8' (Lg, otevř.)
Gedeckt	8' (Lg, kryt)
Salicional	8' (Sn, novější)
Octave	4' (Sn)
Spitzflöte	4' (Sn, kónická)
Rauschquinte	2 2/3' 2x (Sn)
Progressio 4 x	2' (složení cegc, repetece na cs 1 divoce)

Pedál

Subbass	16' (Lg, kryt)
Violon	16' (Lg, otevřený)
Pombard	16' (jazyk, dřevěné ozvučny)
Principalbas	8' (Sn, prospekt C strana)
Quintbas 2x	6'+ 4' (Lg, otevřený)
Spjoky: I/P, II/I ovládané rejstříkovým táhlem	

II. manuál (Oberwerck – v žaluziích)

Lieblich Gedeckt	8' (Lg, kryt)
Gamba	8' (Sn)
Neozn. (úzký smyk)	8' (přesaz. Salicional z HW)
Fugara	4' (Sn)
Flautino	2' (Sn, seříznutý Principal 4')
Mixtura 2	2/3' 4x (dnes 3x, slož. gce, repet. c2 divoce)

Mechanické traktury obou manuálů jsou tažné, dráty abstraktů jsou na koncích klávesových pák jištěny dřevěnými maticemi. Traktura I. manuálu je vedena kolmo přes úhelníky pod podlahový stupeň, zde se zalamuje k Cs straně v postamentu a odtud je vedena kolmo vzhůru a přes úhelníky vodorovně k ovládání tónových hřídelí na

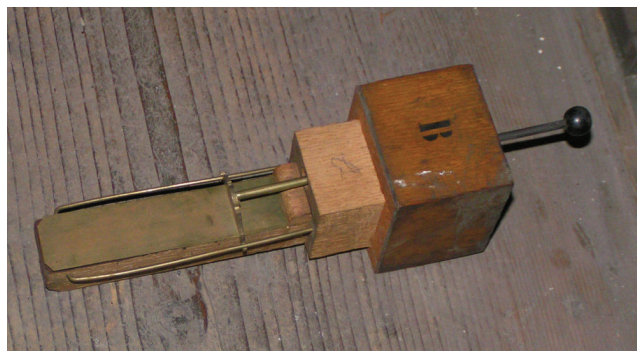
hřídelnici pod ventilovou komorou. Blíže ke střední části postamentu jsou vedeny abstrakty pedálové ventilové spojky. Traktura II. manuálu je vedena kolmo od hracího stolu pod podlahovým stupněm horizontálně do zadní části středu postamentu a odtud kolmo vzhůru k deskové smrkové hřídelnici. Hřídele mají dubové páčky. Odtud jsou

Obr. 8. Teplice, kostel sv. Alžběty, detail píšťal pedálového Pombardu 16' (foto: Vít Honys).

rozvedeny abstrakty přímo k ventilové komoře vzdušnice II. manuálu. Pedálová traktura je pod podlahovým stupněm vedena do C strany postamentu a odtud je rozvedena k oběma pedálovým vzdušnicím. Zásuvkové vzdušnice jsou v nástroji celkem čtyři. Na Cs straně v úrovni píšťalového prospektu vzdušnice I. manuálu, ve střední části v žaluziové skříni vzdušnice II. manuálu, v úrovni píšťalového prospektu C strany první vzdušnice pedálu (pro Principbas 8', Subbass 16'a Quintbas s Octavbasem 6'+ 4'), v zadní části postamentu druhá vzdušnice (pro Pombard 16'a Violon 16').⁸ Vstup do ventilových komor je u I. manuálu v poměrně nedostupné poloze zezadu pod střední částí vzdušnice, u pedálu u první vzdušnice z čela prospektu, u zadní druhé vzdušnice z čela (od ladicí lávky). Závěry ventilových komor jsou uzavírány kovovými obrtlíky. Ventilové komory nejsou již vybaveny pulpetami, ale v době vzniku varhan v rakouském varhanářství již značně rozšířenými mosaznými plechy s otvory, jimiž procházejí dráty abstraktů. Ventily jsou po stranách kónicky seříznuté, avšak s výraznou horizontální spodní plochou. Stoličky mají nosné prvky plné, dubové. Také zásuvky jsou z dubového dřeva. Pořadí tónů na vzdušnici I. manuálu: ds1, cs1, h, a, g, f, ds, cs, H, A, G, F, Ds, Cs, C, D, E, Fs, Gs, B, c, d, e, fs, gs, b, c1, d1, e1, fs1, gs1, – a dále chromaticky až po c3. Pořadí

⁸ Rozměry vzdušnic: I. manuál – šířka 2280 mm, hloubka 1370 mm, výška 260 mm; II. manuál – šířka 1560 mm, hloubka 780 mm, výška 215 mm; pedál I. – šířka 1850 mm, hloubka 430 mm, výška 215 mm; pedál II – šířka 1920 mm, hloubka 340 mm, výška 210 mm.

Obr. 9. Teplice, kostel sv. Alžběty, detail hlavy s pouzdrum jazykové píšťaly Pombardu 16' (foto: Vít Honys).

tónů na vzdušnici II. manuálu je chromatické od nejhlubších tónů na C straně, v pedálu pyramidovité s přibližným kopírováním prospektu.

Vzduchovou soustavu tvoří víceskladový zásobníkový měch pod vzdušnicí hlavního manuálu, od kterého jsou vedeny vzduchovody ke vzdušnici I. manuálu, při podlaze pak vzduchové kanály k II. manuálu a pedálovým vzdušnicím, ztráty vzduchu jsou na trase vzduchovodu k pedálu kompenzovány vyrovnávacím měchem s přítlačnou pružinou. Také horní deska hlavního měchu je stlačována dvojicí dřevěných per.

Aktuální výše ladění činí 432 Hz při teplotě 5° C.

Jak vyplývá z tabulek menzur v příloze, menzury Principálu 8' v hlavním stroji jsou s malými výchylkami v průměru o 1,5 PT užší oproti normovému principálu. Již Oktáva 4' se však ve svém průběhu z hodnot – 4 PT zužuje v diskantu až na – 8 PT, také oktávová řada Rauschquinty se pohybuje v hodnotách o 4 PT, později 3 PT užších ale 2'řada Mixtury se v malé oktávě zužuje až na – 8 PT a jen nepatrně se v diskantu rozšiřuje, obdobně úzká je i terciová řada. To dokazuje promyšlený přístup k menzuraci a přes již romantický charakter dispozice jistou poplatnost principům klasického varhanářství alespoň u vyšších poloh principálového sboru.

V rámci dokumentace bylo zjištěno, že v Mixtuře II. manuálu chybí nejvyšší řada, u níž bohužel nelze bezpečně identifikovat stopovou délku. Aktuální rejstřík Flautino 2' ve II. manuálu vznikl diletantským seříznutím původního Principálu 4' na rejstřík, který svou velmi širokou menzurou má blíže spíše k Rohu nočnímu s nedokonalostmi v nasazování a převážně nevýrazné intonaci. Salicionál I. manuálu byl až na 5 nejhlubších cínových píšťal přesazen do II. manuálu na místo úzkého smykavého rejstříku (patrně Aeoliny 8', z níž je in situ dochováno 5 hlubokých cínových píšťal). Při této operaci byly neúměrně zvětšeny otvory ve stoličce pro širší píšťaly Salicionálu tak, že tyto píšťaly mají velké vůle a nejsou pevně usazené. Na místo původního Salicionálu byly do I. manuálu osazené jiné cínové smykavé píšťaly úzké menzury, patrně však z jiného zaniklého nástroje. Dále byl nástroj doplněn velmi hlučným tremolem. Bohužel se nezachovala žádná zpráva o původní podobě a názvosloví upravených rejstříků II. manuálu. V důsledku zmíněných úprav je 2' rejstřík II. manuálu zejména v basové poloze s ohledem na

Obr. 10. Chvalšiny, okr. Č. Krumlov, kostel sv. Maří Magdalény, dvoumanuálové varhany Josefa Breinbauera z roku 1881 (foto: Vít Honys).

změnu menzury nevýrazný, stejně tak i přesazený Salicionál II. manuálu. Píšťalový fond vykazuje v nevelké míře dílčí poškození, která však značně limitují jeho interpretační využití. Tak několik nejvyšších píšťalek v Progresi je deformováno, jedna je dokonce zlomena v jádře a tudíž nehrající, v Bourdunu 16 nehraje 1 píšťala a chybí 1 píšťala v rejstříku Flétna 8'; několik desítek dalších píšťal je různě pomačkáno a deformováno vč. poškozených a náplastí olepovaných ústí či stržených ladiček.

Další nedostatky vyplývají zejména z běžného opotřebení nástroje. Především manuálové traktury jsou velmi hlučné v chodu vzhledem k vymletým vůlím kovových úhelníkových převodů a částečně i provizorně opraveným drátěným závěsům. Dalším zdrojem hluku jsou lokálně vymleté vůle manuálových kláves. Některé abstrakty pedálové traktury jsou poškozené a provizorně opravované, což je zdrojem občasných závad – vážnutí tónu.

Stav nástroje také stále ohrožuje poškození nátěrů a omítek zatékáním nad varhanami v nedávné minulosti. Nutné je vyčištění zaprášeného píšťaliště hůře přístupného II. manuálu.

Třebaže je nástroj zatím v provozuschopném stavu, jeho stav zejména s ohledem na využívání pro koncertní účely již vyžaduje náročnější odborné restaurování za účelem odstranění výše zmíněných nedostatků, a to tím spíše, že se jedná o největší a současně nejseverněji položený dochovaný nástroj Josefa Breinbauera v Čechách (v kategorii novostaveb nástrojů této firmy patrně i v celé střední Evropě). Současně je jedním z trojice dodnes dochovaných nástrojů tohoto varhanáře na území České republiky (další dva nástroje se nacházejí v kostele sv. Maří Magdaleny ve Chvalšínách a v poutním kostele Panny Marie Bolestné na Dobré Vodě nad Horní Planou). Pro srovnávací studium s teplickým nástrojem má význam zejména dvoumanuá-

lový nástroj ve Chvalšínách z roku 1881, kde je v pozitivu – II. manuálu zastoupen málo obvyklý septimový kornet 2 2/3. Nelze vyloučit, že tuto podobu měl i smíšený rejstřík II. manuálu teplických varhan díky dnes chybějící píšťalové řadě, to však může potvrdit pouze detailní průzkum píšťalnic a stoliček. V každém případě je teplický nástroj

významnou památkou vývoje střeoevropského romantického varhanářství, cenný původností zachování téměř veškerého píšťalového fondu i charakteru intonace v sepětí s akusticky příznivým původním novogotickým interiérem kostela sv. Alžběty.

PŘÍLOHA:

S ohledem na význam nástroje je v příloze připojen výběrový přehled menzurae základních rejstříků hlavního stroje a jazykového Pombardu pedálu (v intervalech malé tercie). Vysvětlivky značek a zkratk: Ø – vnější průměr píšťaly VI – výška labia; ŠL – šířka labia; SS – síla stěny. Veškeré údaje jsou udávány v milimetrech.

HLAVNÍ STROJ

Bourdon 16' (I. manuál) – dřevěný krytý rejstřík v rozsahu C - h, dále otevřený, od fs dubové předkrývky. Horní labia částečně vyřezávaná do oblouku (zřejmě původní řešení).

Tón	C	Dis	Fis	A	c	dis	fis	a	c1	dis1	fis1	a1	c2	dis2	fis2	a2	c3
Ø	147 x 178	128 x 156	112 x 137	100 x 121	96 x 109	78 x 96,5	67,6 x 83,0	59,6 x 73,2	64 x 53	55 x 46,4	39,4 x 48,1	35,8 x 41,6	29,6 x 36,6	25,2 x 32,4	22,2 x 27,6	19,4 x 23,4	16,4 x 20,1
VI	50	37	34	30	33,8	20 – 23	20 – 24	18	18,8	16,6	13,0	12,5	11,2	10,7	7,5– 9,5	5,5– 7,5	4,8– 7,2
ŠL	144	126	108	98	86,6	75,8	65,0	58,2	51	45,5	47	33,2	29,7	25,8	22,2	18,1	16,1
SS	19,5	19,0	17	16,5	15,0	14,5	12,8	12,0	11,8	12,0	11,0	9,4	10,4	8,4	8,8	8,2	7,9

Principal 8' (I. manuál) – cín, prospektové píšťaly mají navařovaná labia.

Tón	C	Ds	Fs	A	c	ds	fs	a	c1	ds1	fs1	a1	c2	ds2	fs2	a2	c3
Ø	145	120	109,6	95,8	84,8		66	59,1	51,5	45,4	40	36	32,1	28,4	24,2	21,6	18,6
VL	29	24,3	22	20,7	16,5		14,6	13,0	10,6	10,4	8,5	7,0	6,3	5,7	5,3	4,8	4,6
ŠL	110,4	96,8	85,8	75,6	65,8		54,0	45,2	40,2	36,6	31,0	28,0	24,6	22,0	10,0	16,1	15,0
SS	1,5	1,5	1,2	1,2	1,0		0,9	0,9	0,9	0,8	0,8	0,6	0,7	0,6	0,6	0,5	0,5

Octava 4' – cín, nohy otevřené cca z 50%, v rozsahu C – c1 ladění štučky, vyšší tóny jsou zařízeny na délku a doladovány růžkem.

Tón	C	Ds	Fs	A	c	ds	fs	a	c1	ds1	fs1	a1	c2	ds2	fs2	a2	c3
Ø	79,2	68,1	57,1	49,0	41,6	36,2	30,7	26,8	23,5	20,4	17,8	15,5	13,7	12,4	11,1	10,2	9,4
VL	16	15	14,8	11,4	10,4	9,2	7,8	7,2	5,5	5,8	5,0	4,8	4,0	4,0	3,3	2,6	2,6
ŠL	63,2	53,3	45,3	39,0	33,0	28,0	24,7	21,3	18,0	15,9	14,0	12,4	11,0	10,0	8,4	8,0	7,0
SS	1,0	0,8	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3

Rausch Quint 2 2/3'+ 2' - cín, ladění na délku a růžek, kvintová řada obsahuje v basu kónické, od gs 1 paralelní píšťaly, oktávová v basu kónické, od cs 1 paralelní píšťaly.

Kvintová řada 2 2/3' (průměry měřeny u kónických píšťal s ohledem na deformaci ústí pouze dolní).

Tón	C	Ds	Fs	A	c	ds	fs	a	c1	ds1	fs1	a1	c2	ds2	fs2	a2	c3
Ø	57,2	47,2	40,6	35,2	30,1	26,1	22,6	19,8	17,2	15,2	13,0	12,0	11,0	9,8	9,2	8,4	8,1
VL	11,6	10,5	9,5	7,9	6,8	5,9	5,5	4,6	4,9	3,6	3,2	3,0	3,2	3,0	2,8	2,6	2,4
ŠL	43,4	36,3	31,8	26,7	23,0	20,0	18,4	15,5	13,7	11,6	10,2	9,2	8,5	7,2	7,8	6,8	6,1
SS	0,9	0,8	0,7	0,8	0,8	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,7	0,4	0,4	0,4

Oktávová řada 2'

Tón	C	Ds	Fs	A	c	ds	fs	a	c1	ds1	fs1	a1	c2	ds2	fs2	a2	c3
Ø	52,9	45,1	39,5	33,4	28,5	24,5	21,6	18,7	16,0	12,5	11,2	10,3	9,6	9,0	8,0	7,4	7,4
VL	10,2	8,4	8,2	7,9	6,4	5,3	4,8	4,0	3,8	4,2	3,3	3,2	2,8	2,7	2,5	2,1	2,0
ŠL	40,6	34,8	30,1	25,8	22,1	19,1	16,4	14,8	12,6	9,1	8,2	7,6	6,7	6,7	6,3	5,8	5,0
SS	0,8	0,8	0,6	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4

Gedeckt 8' – dřevěný krytý rejstřík, předkrývky od G výše dubové, od c dubová předkrývka i čelní stěna píšťaly, labia většinou obloukovitě vyříznuta.

Tón	C	DS	FS	A	c	ds	fs	a	c1	ds1	fs1	a1	c2	ds2	fs2	a2	c3
∅	87,2	79,9	73,0	58,8	50,9	42,6	37,4	32,2	27,8	23,9	20,8	19,1	16,2				
	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x				
	117,4	102,9	89,6	75,5	65,2	56,4	47,7	42,4	36,6	32,2	27,8	25,3	21,1				
VL	30,8	24,0– 26,6	22,5– 26,0	15,0– 18,0	13,0– 17,0	12,0– 15,0	10,2– 13,4	9,6– 13,0	7,6– 10,8	7,2– 9,8	7,1– 9,4	6,3– 8,2	5,4– 8,6				
SL	87,0	78,0	71,5	56,2	50,0	42,8	36,9	32,5	27,2	22,7	20,3	18,2	15,8				
SS	13,4	14,3	12,4	11,3	10,2	9,4	8,8	8,0	7,6	6,5	6,0	6,2	7,6				

Progressio 4 fach (ve skutečnosti Mixtura) 2'složení C E G C, repetice na cs 1. Čtyřřadý rejstřík v plném rozsahu, některé diskantové píšťalky poškozené.

Řada 2'

Tón	C	Ds	Fs	A	c	ds	fs	a	c1	ds1	fs1	a1	c2	ds2	fs2	a2	c3
∅	42,2	36,4	31,6	27,4	23,8	20,5	17,8	15,7	14,0	-	17,8	-	13,8	12,6	11,0	10,4	9,4
VL	9,7	8,6	7,5	6,8	6,4	5,6	4,8	4,0	3,7		4,8	-	4,3	3,5	3,4	3,2	2,8
SL	33,2	27,2	25,4	21,3	18,0	16,3	14,0	12,7	10,7	-	14,1	-	10,6	9,5	8,1	7,4	7,0
SS	0,8	0,7	0,7	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,4	-	0,7	-	0,6	0,4	0,4	0,4	0,4

Řada 1 3/5'

Tón	C	Ds	Fs	A	c	ds	fs	a	c1	ds1	fs1	a1	c2	ds2	fs2	a2	c3
∅	36,2	30,0	26,0	22,7	19,2	17,5	15,1	13,6	12,1	-	15,2	-	12,2	10,9	10,0	9,3	8,9
VL	8,2	7,8	6,0	5,6	5,4	4,9	4,1	3,8	3,7	-	-	-	3,7	3,2	3,2	2,9	0,4
SL	27,1	23,2	20,2	17,5	15,4	13,4	12,0	10,4	9,1	-	11,6	-	9,3	8,6	7,4	12,4	6,9
SS	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,5	0,6	0,5	0,6	-	0,6	-	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4

PEDÁL

Pombard 16' – jazykový rejstřík, nohy dřevěné - smrk, hlavy dub, ozvučny dřevěné, trychtýřovité, v partii nad nohou kruhového průměru, výše čtyřboké, ladící drátky mosazné.

Tón	C	Ds	Fs	A
Výška ozvučny	neměřeno	2300	1940	1640
Šířka ozvučny. nahoře	neměřeno	165 x	145 x 129	130 x 113
Šířka ozvučny. dole	neměřeno	73,5 x 71,0	70,0 x 67,0	67,0 x 65,0
SS	neměřeno	neměřeno	neměřeno	neměřeno
Výška nohy	315	315	315	315
Šířka nohy	70 x 86	68 x 80	61,0 x 75,0	60,0 x 71,0
Dolní ∅ ozvučny	34,6	33,8	30,8	29,2

RESUMÉ

ORGAN OF JOSEF BREINBAUER IN THE CHURCH OF ST. ELISABETH IN THE TOWN OF TEPLICE – A UNIQUE MONUMENT OF ORGAN ROMANTICISM

The article draws attention to a little known organ of an important representative of Austrian romantic organ industry, Josef Breinbauer from Ottensheim, in the church of St. Elisabeth in Teplice. The instrument of a slider chest system with 20 registers on two manuals and a

keyboard was built in the year of 1877 under unknown circumstances. The concept of its disposition was influenced by so called Regensburg reform of church music, but mensuration of higher registers and also twelve-tone repeat keyboard prove a subsiding tradition of classical organ industry. Except of two partial intervention in disposition the instrument has been preserved in its original condition and today it is the largest and the most northerly located work of Josef Breinbauer in the territory of our state.